

Козюра Ігор Валерійович,
д.держ.упр., к.і.н., професор
кафедри менеджменту ВНЗ Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

Щоденники славетних краян як джерело вивчення історії України і рідного краю

*«Щоденник – як і лист – це теперішній час,
спогади – ретроспекція, та разом вони тво-
рять ту хистку паперову кладочку, переки-
нуту з минулого в майбутнє, яка вабить нас
можливістю якимось дістатися на той бік,
пережити й зрозуміти той час, який з по-
гляду сьогоднішнього дня неминуче залиша-
ється для нас невідомою країною»*

Михайло Коцюбинський

*«Іти за думками великої людини є наука
найзахоплююча»*

Олександр Пушкін

Важко переоцінити роль і значення щоденникових записів славетних краян як унікальних біографічних документів у вивченні історії України і рідного краю в навчальних закладах. Адже вони «становлять напрочуд змістовний і інформаційно-своєрідний феномен на ... межі між сьогодні і вчора, між живим і неживим, між пам'яттю і історією, між документом і сповіддю», вони «живі й багатовимірні, насичені неповторними деталями і суб'єктивними щохвилини-ми враженнями», вони «залишають на собі смак автентичності» і водночас «сповнені чару імпровізації» [1, с.120].

Проілюструємо це на прикладах кількох записів із щоденників письменників-земляків Олесея Гончара, Василя Симоненка і Володимира Малика, які розповідають «людям про пережите, передумане, наболіле, осмислене і досягнуте».

Ось оцінка одіозної постаті «більшовицького диктатора, творця голодомору і геноциду українського народу, кривавого ката Йосипа Сталіна», якого це й сьогодні деякі вчені і автори шкільних підручників у Росії намагаються подати лише як «успішного менеджера першої половини ХХ століття».

Василь Симоненко. «19.IX.1962 р. Діти часом говорять видатні речі. Пригадую: рік тому ми з Олесем гуляли біля Казбецького ринку. Уздрівши деспота, він запитав мене: «Тату, хто це?» - «Сталін».

Одну мить він дивився на нього і ніби між іншим запитує: «А чого він туди виліз?»

Справді, Сталін не зійшов на п'єдестал, не люди поставили його, а він сам виліз – через віроломство, підлість, виліз криваво й зухвало, як і всі кати. Тепер цей тигр, що живився чоловічиною, здох би від люті, коли б дізнався, якою значідкою для збирачів металолому стали його бездарні, лубкові пам'ятники.

Це страшно, коли прижиттєва слава і обожествляння стають посмертною ганьбою. Це взагалі не слава, а тільки іграшка, якою тішаться дорослі діти. Не розуміють цього тільки убогі душею і мозком» [2, с.295-296]

Володимир Малик: «11.01.1958 р. Пізно правда, я входжу в літературу, хоч мріяв про це з раннього дитинства, десь з 3-4 класу. Але на це були свої причини: «бо ніч довга була, бо забрала вона молоді літа». Суспільна атмосфера була тяжка. Культ Сталіна досягнув нестерпних, потворних форм. Дихати було важко. Репресії наростали. Надії на те, що будуть якісь зміни на краще, давно погасли, бо я вважав, що Сталін житиме ще років 10-15 і не менше, бо ж грузини – довгожителі. Я кожного разу вставляв і думав: «Я тебе не переживу, гаде!»

Більш ненависної людини, як Сталін, більшого ката в світовій історії я не знав. Навіть Гітлер не міг зрівнятися з Сталіним. Адже на його чорній совісті не менше 50 млн життів, і не чужих, а своїх людей» [3, с.7]

Щоденникові записи, які афористично, лаконічно й емоційно розкривають суть тієї чи іншої події, можна успішно використати як своєрідний епіграф до вивчення тієї чи іншої теми, проведення виховного заходу. Наприклад:

Василь Симоненко: «16.X.1962 р. Немає нічого страшнішого за необмежену владу в руках обмеженої людини. Голова колгоспу з Єременкового села кричав на зборах від безсилля і люті:

- Я вам зроблю новий 33-й рік!

Звичайно, ніхто навіть не подумав взяти за комір цього негідника... Якби в наших вождів було більше глузду, ніж є, подібні крикуни милувалися б небом крізь ґрати» [2, с.297]

Олесь Гончар: «21.06.1991 р. Чорнобиль страшніший за фашистське нашествя. Нацисти цілилися в наші серця, а цей обрав собі мішенню саме генофонд нації... А взагалі-то все частіше доводиться чути, що Чорнобиль – це геноцид проти українського народу. Після голоду 1933, після 1937...» [4, т.2, с.368]

Володимир Малик: «10 вересня 1987 р. Звичайно, російська мова – прекрасна. Я люблю її. Не уявляю себе без неї – без Пушкіна, Гоголя, Толстого, без Достоевського і Шолохова. Без світової культури, з якою я познайомився через російську мову. Англійська кажуть (Набоков) ще прекрасніша. То що з того? Які б не були чудові чужі матері, а своя найкраща. Так і ти, мово наша рідна, бідна, - ти для мене наймиліша! Тому і серце болить...» [3, с.217]

Щоденникові записи письменників – сучасників і свідків доленосних подій в історії батьківщини, зроблені одного і того ж дня, з їх авторською оцінкою, дають змогу більш повно, яскраво і всебічно розповісти учням і студентам про ці події. Наприклад, «Великдень державності» - 24 серпня 1991 року в щоденникових записах Олесь Гончара і Володимира Малика.

Олесь Гончар: «Знову історичний день: проголошено Незалежність України! Створення республіканської гвардії, збройних сил – оце буде реальний захист суверенітету! Цілий день у Верховній Раді бурхливий двобій демократів з партократами. Дуже зганьбив себе Кравчук: робив усе, щоб своїм крутіством не допустити демократичних ухвал. Не все йому вдалося. Коли внесли прапор жовто-блакитний, той, що був на танку серед захисників Білого дому Росії, Кравчук зреагував жалюгідно, розвів руками: «Що це таке?» Ніби вперше ба-

чить жовто-блакитне... Мусили пояснити йому, що це жовто-блакитний прапор, котрий бачила Москва на своїх барикадах... серед тих героїв, що стояли на смерть проти хунти. Кравчук нічого кращого не спромігся зробити, як запхати прапор за статую Леніна. Але незабаром кореспонденти витягли прапор звідти, щоб бачила Україна, бачив світ. І сміх, і гріх... [4, т.2, с.372-373]

Володимир Малик: «Написав заяву про вихід з КПРС. Сім'я категорично проти, щоб я відніс її у міськком. Страх і досі гнітить наші душі! Але я таки здав партквиток...

Вечір. Україна проголосила незалежність, внесли до зали засідань жовто-блакитний прапор... Господи! Здійснилася моя мрія юнацьких літ, за яку я був готовий покласти життя своє не задумуючись. Невже це правда, не сон? Це початок, обнадійливий початок. Дай Боже нашій стражденній Україні волі і щастя! І сьогодні душу й тіло покладу за її свободу! Жалко, що старий. Гей, літа молодії, білі лебеді, хоч помахайте крильми мені з-за гори!» [3, с.247]

Особливо цікавими для слухачів є ті сторінки щоденників, на яких їх автори розповідають історію рідного краю і кращих його людей, близьких їм за духом. Таких записів порівняно небагато, але кожен із них справді «на вагу золота» для нас і майбутніх поколінь. Проілюструємо це на прикладах «решетилівських» і «лубенських» рядків у щоденникових записах Олеся Гончара.

«17.08.1984 р. Любов – джерело всіх вірувань. Коли автор посправжньому кохається в народному мистецтві, тоді в нього й решетилівський килим постає, як музика барв, гармонія, смак; в образі килима йому відкривається сама полтавська замріяна земля, якась тиха вся, привітна, лагідна і до невинності чиста» [4, т.3, с.28].

«1.08.1985 р. Помер Олександр Іванович Ковінька. Справді народний письменник, народний у всьому: в усмішках, у доброті, у любові. І яку добру та світлу душу треба було мати, щоб усі терени життя перейти і не озлобитися, не ожорсточитись... [4, т.3, с.29, 64]

«22.05.1953 р. В'їжджаємо машиною в Лубни. Щойно пройшов дощ. Міліціонер, помітивши, що машина київська, зупиняє, підходить, козиряє: «Прощу їхати тихо, щоб не оббризкати пішоходів» [4, т.1, с.155].

«31.03.1974 р. Анна Керн – народилася в Лубнах – це треба знати! Під зорями чарівної української ночі... Може тому й Пушкін так любив цю ніч».

І звичайно ж, не міг не згадати в своїх нотатках «прапороносець української літератури» Полтаву: «14.09.1983 р. На банкеті учасники Конгресу славистів у Каневі найдотепнішим був швед у білих штанях: «Я – варяг! Я з тих шведів, для яких найпам'ятливіше слово – Полтава. Ми вдячні Полтаві, оскільки після неї ні разу більше ні з ким не воювали. Завдяки Полтаві ми стали наймирнішим народом. І тим, хто сьогодні хоче воювати, я бажаю – кожному своєї Полтави» [4, т.2, с.575]; «7.07.1986. Хотілось би доживати віку в Полтаві» [4, т.2, с.110].

Загалом же Решетилівський край в «Щоденниках» О. Гончара 9 разів, Лубенщина – 17, а Полтава – 44 рази.

Використання щоденникових записів як «видатних», так і «малих» українців у навчально-виховному процесі сьогодні, певною мірою, ще тільки розпочинається. Безперечно, науковці-фахівці, які безпосередньо займаються біографістикою, і викладачі-практики своє вагоме слово про це ще скажуть. Дозволимо собі завершити цю коротку доповідь точкою зору на роль і значення діарійних нотатків героїв нашої розвідки В. Симоненка, О. Гончара, В. Малика їх своєрідною відповіддю на питання: «Чому люди пишуть щоденники? Якого значення вони їм надають?»

Василь Симоненко: «18.IX.1962 р. Зачинаю цей щоденник не тому, що хочу побавитися у великого. Мені потрібен друг, з яким я хотів би ділитися геть усіма своїми сумнівами. Вірнішого і серйознішого побратима, ніж папір, я не знаю» [2, с.294].

Володимир Малик: «18.XI.1977 р. Пишу оце та й думаю: кому буде охота читати ці сухі, прозаїчні записи? І сам собі відповідаю: а може ці правдиві, щирі, безпосередні нотатки про життя цікавіші за великомовні розглагольствуван-

ня великорозумників, які і в своїх особистих щоденниках пишуть «для історії»? Я ж для історії не пишу, а для себе, маючи на увазі використати ці нотатки згодом для чогось більш оформленого... То ж – записую, як лягають думки на папір, не турбуючись про те – дуже воно виходить літературно чи ні» [3, с.122].

Олесь Гончар: «5.07.1973 р. Треба б частіше вести щоденник. Бо серед літератури вигаданої значення особливе мають і матимуть достовірні особисті свідчення людей. Небагато книг можуть перевершити те, що дає нам, скажімо книга унікальна» [4, т.2, с.237].

На завершення користуюсь нагодою, як автор, яким започатковано новий напрям досліджень у галузі публічного управління – адміністративне краєзнавство, невід’ємною складовою якого стала біографістика – висвітлення проблем публічного управління крізь призму життєдіяльності персоналій, презентую нове видання – «Формула успіху» (Лубни: Інтер Парк, 2017. – 110 с.). В ній розповідь про 11 наших сучасників, котрі досягли успіху в роботі, творчості, житті, управлінській діяльності. В книзі широко використано і щоденникові нотатки її героїв [5].

Список використаних джерел

1. Коцюбинська М. Над маминими щоденниками / М. Коцюбинська // Кур’єр Кривбасу . – 2005. - № 184. – С.120-146.
2. Симоненко В. Окрайці думок (Щоденник) // Козюра І. В. Історичні силуети : нариси / І. В. Козюра, В. М. Козюра. – Полтава : АСМІ, 2010. – С.294-301.
3. Малик В. К. Синя книга : щоденник (записки для себе), 1958-1998 : [упор. О. В. Сиченко, Н. В. Сиченко] / В. К. Малик. – Полтава : АСМІ, 2010. – 308 с.
4. Гончар О. Щоденники : в 3 т. / О. Т. Гончар : упоряд., підготовка текстів, іл. матеріалу В. Д. Гончар. – К. : Веселка, 2002-2004: Т.1 (1943-1967). – 2002. – 455 с.; Т.2 (1968-1983). – 2003. – 607 с.; Т.3 (1984-1995). – 2004. – 606 с.

5. Козюра І. В. Формула успіху / І. В. Козюра. – Лубни : Інтер Парк, 2017. – 40 с.